

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЯ ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР ІСГ ПІВНІЧНОГО СХОДУ НААН

Головій О.В.

ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР ІСГПС НААН

З метою вивчення реального стану справ з використанням об'єктів права інтелектуальної власності в Дослідній станції луб'яних культур Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН проаналізовано розробки, на які отримано патенти на винаходи (корисні моделі) та свідоцтва на сорти рослин за період з 2006 по 2015 рік.

Постановка проблеми. Інноваційна активність Дослідної станції луб'яних культур Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН, яка забезпечує розвиток знань і технологій в сфері селекції льону та конопель, вирощуванні, збиранні, переробки цих культур та стандартизації луб'яної сировини, є індикатором конкурентоспроможності вітчизняних галузей льонарства та коноплярства. Якщо ця активність в умовах розвитку НТП буде знижуватися, галузі льонарства та коноплярства України втрачатимуть свої позиції.

Розвиток інноваційної діяльності в галузях льонарства та коноплярства України - важливий напрям з нарощування конкурентних переваг. Як відомо, ці галузі в економічно розвинутих країнах світу поступово перетворюється в наукомісткі, що робить в перспективі конкуренцію з ними, без подальших змін у вітчизняних галузях, практично неможливою. Слід визнати, що галузі льонарства та коноплярства в Україні, порівняно з розвинутими країнами, програють за головними показниками ефективності виробництва: продуктивності праці, техніко-технологічній забезпеченості, енергомісткості, врожайності.

Зростання конкурентоспроможності продукції з льону та конопель в розвинених країнах світу забезпечується за рахунок реалізації досягнень науково-технічного прогресу. З врахуванням тенденцій, що відбуваються на світовому ринку, у зв'язку з ситуацією, що склалася в Україні, можливі щонайменше два підходи до вирішення проблем вітчизняних галузей льонарства та коноплярства:

1) використання сучасних технологій розвинутих країн, в результаті чого відбувається спільний із закордонними компаніями вихід на світовий ринок;

2) спрямування виключно на ринок власних високих технологій та відповідної продукції, на визначення пріоритетних напрямів науково-

технічних досліджень, концентрації на них ресурсів і підвищення мотивації колективів учених, робітників та інноваційних структур.

Найбільш ефективним, з точки зору надійної перспективи розвитку галузей льонарства та коноплярства, є другий підхід з одночасним використанням окремих елементів першого.

Кількість і якість об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ), що створюються в нашій установі, є одним з показників інноваційної активності. На нашу думку, одними з головних критеріїв, за якими необхідно оцінювати якість ОПІВ, є стан з їх використанням й реальний ефект, що отримано від використання.

Мета аналізу - вивчення реального стану справ з використанням ОПІВ в Дослідній станції луб'яних культур.

Нами проаналізовані розробки, на які отримано патенти на винаходи (корисні моделі) та свідоцтва на сорти рослин з 2006 по 2015 рік. Аналіз патентів на винаходи та корисні моделі ми виконали окремо від аналізу сортів рослин.

Результати аналізу. Встановлено, що за вищезазначений період Дослідна станція луб'яних культур отримала 6 патентів на винаходи та 31 патент на корисні моделі. Умовно патенти ми назвали «ідеями», тому що саме ідеї винахідників знайшли відображення в документах з назвою «патенти».

Нами виділено три категорії ОПІВ.

Перша категорія : «Ідеї, що використовуються на практиці» - такі ОПІВ, що втілені в реальні пристрої та способи й знайшли застосування у науковій або виробничій діяльності, підтвердивши тим самим свою корисність та працездатність. Такі ОПІВ, за обсягами використаних для їх створення фінансових, матеріальних та людських ресурсів, є найбільш витратними. Зазвичай, перед поданням заявок на такі об'єкти ОПІВ власності, авторами було виконано значний об'єм науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, виготовлено та випробувано макетні зразки пристроїв, стенди, розроблено способи та перевірено їх на практиці. Слід відзначити, що за часів колишнього СРСР, в нашій установі зокрема, саме після проходження всіх цих етапів й подавалась переважна більшість заявок на винаходи, а авторські свідоцтва були підтверджені реально існуючими працездатними технічними об'єктами або способами. Частка ОПІВ, що належить до категорії «Ідеї, що використовуються на практиці», складає близько 46%. Серед них: 7 патентів на способи та пристрої для збирання та первинної переробки луб'яних культур, 4 патенти на способи та пристрої для визначення морфологічних показників рослин та технологічної оцінки сировини та 6 патентів на способи, що застосовуються в селекційному процесі (табл.1 та табл. 4).

Таблиця 1 – «Ідеї, що використовуються на практиці»

№ з/п	Номер патенту	Назва патенту
1	21337	«Спосіб виявлення маркованих морфологічних ознак сортів конопель для їх ідентифікації»
2	23074	«Льонопідбирач-молотарка»
3	23782	«Спосіб тестування сортів однодомних конопель на стабільність ознаки однодомності»
4	37316	«Спосіб одержання однотипного волокна лубоволокнистих культур»
5	47810	«Спосіб створення гібридного селекційного матеріалу однодомних конопель»
6	47837	«Спосіб збирання стебел конопель після збирання насіння зернозбиральним комбайном»
7	48977	«Спосіб збирання та збагачення конопляної трести»
8	52353	«Механізм очистки насіння льонопідбирача-молотарки»
9	58355	«Спосіб селекції сортів однодомних конопель на скоро-стиглість»
10	67557	«Спосіб визначення довжини тіпаного лляного волокна»
11	68279	«Спосіб оцінки нового гібридного матеріалу конопель при селекції на збільшення насіннєвої продуктивності»
12	68628	«Спосіб збирання стебел конопель»
13	73334	«Прилад для визначення гнучкості волокна луб'яних культур»
14	82402	«Льонопідбирач-молотарка»
15	84344	«Спосіб визначення діаметра стебел»
16	93740	«Спосіб оцінки індивідуальних рослин сортів однодомних конопель за вмістом волокна до початку цвітіння»
17	99022	«Прилад для визначення кутової орієнтації стебел луб'яних культур у стрічці»

Друга категорія: «Ідеї, що перевірені частково» - такі ОПІВ, для підтвердження працездатності та корисності яких зазвичай було використано мінімум ресурсів. Відбулось це через обмеженість фінансування, відсутність виконавців, матеріалів, часу та інших умов для практичної перевірки ідеї. Наприклад, замість виготовлення макетного зразка пристрою було проведено тільки моделювання окремого робочого процесу. Або, замість перевірки методу у виробничих умовах, обмежились лабораторними випробуваннями. Також можна сюди віднести й такі ОПІВ, на створення яких було витрачено значні ресурси, але роботи над якими було припинено з різних причин. Частина вищезгаданих ОПІВ складає близько 24,3%. Серед них: 6 патентів на способи та пристрої для збирання та первинної переробки луб'яних культур, 2 патенти на способи та пристрої для визначення морфологічних показників рослин та технологічної оцінки сировини та 1 патент на спосіб, що застосовується в селекційному процесі (табл. 2 та табл. 4).

Таблиця 2 – «Ідеї, що перевірені частково»

№ з/п	Номер патенту	Назва патенту
1	15504	«Машина для обмолочування вороху конопель»
2	30369	«Спосіб виділення довгого волокна зі стебел луб'яних культур»
3	42020	«Пристрій для визначення відокремлюваності лляної трести»
4	47475	«Спосіб збирання та переробки льону-довгунця»
5	68195	«Агрегат для переробки стебел луб'яних культур»
6	82461	«Пристрій для прочісування шару стебел луб'яних культур»
7	83772	«Пристрій для визначення лінійної щільності волокнистого матеріалу»
8	84865	«Пристрій для визначення вмісту олії в насініні конопель»
9	88240	«Спосіб одержання однотипного волокна лубоволокнистих культур»

Третя категорія - «Ідеї, що залишились на папері» - такі ОПІВ, заявки на які було подано без перевірки їх на практиці. Єдине, що було зроблено авторами таких ОПІВ, це запропоновано принципову схему. Іноді виконувались розрахунки, що теоретично підтверджували промислову застосовність ОПІВ. В більшості випадків втілити свої ідеї в реальні технічні об'єкти чи способи авторам завадила лише відсутність необхідних ресурсів. Не виключено, що певна частка патентів цієї категорії містить дійсно цікаві задумки. Але, враховуючи те, що ці ОПІВ залишились такі неперевіреними, їх не можна ставати їх в один ряд з тими, що відносяться до категорії «Ідеї, що використовуються на практиці». Проте, за існуючого порядку обліку, й такі ОПІВ мають право на існування, тому що й завдяки їм підвищується рейтинг нашої установи. Частка таких ОПІВ складає близько 29,7% від загальної кількості. Серед них: 10 патентів на способи та пристрої для збирання та первинної переробки луб'яних культур та 1 патент на спосібтехнологічної оцінки сировини (табл.3 та табл. 4).

Таблиця 3 – «Ідеї, що залишились на папері»

№ з/п	Номер патенту	Назва патенту
1	28735	«Секція коноплезбиральної машини»
2	32348	Пристрій для штапелювання лубоволокнистого матеріалу»
3	41992	«Спосіб формування шару трести в процесі живлення м'яльно-тіпального агрегату»
4	42134	«Чотиривальцовийльонотертковий апарат»
5	49684	«Спосіб виділення довгого волокна зі стебел луб'яних культур»
6	84875	«Агрегат для виділення довгого волокна зі стебел луб'яних культур»
7	83726	«Спосіб визначення відокремлюваності лляної трести»
8	97786	«Ріжучий апарат жатки для конопель»
9	98945	«Пристрій для досліджування процесу зрізування стебел конопель»
10	98852	«Пристрій для вентилування вороху конопель»
11	100044	«Пристрій для визначення кута нахилу площини зрізу та висоти підйому жатки зернозбирального комбайну»

Таблиця 4 – Галузі застосування ОПІВ

Категорія ОПІВ	Галузь застосування ОПІВ		
	збирання та первинна переробка луб'яних культур	визначення морфологічних показників рослин та технологічна оцінка сировини	селекційний процес
Ідеї, що використовуються на практиці	7	4	6
Ідеї, що перевірені частково	6	2	1
Ідеї, що залишились на папері	10	1	-

Слід відмітити, що до теперішнього часу в Дослідній станції не проводився подібний аналіз ОПІВ й єдиним критерієм роботи в плані створення ОПІВ була тільки кількість отриманих патентів або зареєстрованих сортів. Звісно, загальна кількість ОПІВ є показником, за яким діяльність наукової установи оцінюється формально. Але для того, щоб у Дослідній станції була можливість наглядно демонструвати свої досягнення та щоб її діяльність змогли оцінити виробничники, необхідно створювати ОПІВ, які дійсно використовуються на практиці й дають реальний ефект. Шляхи збільшення кількості частки ОПІВ, що використовуються, на нашу думку, наступні.

По-перше, треба розуміти, що ні один ОПІВ, який відноситься до категорій «Ідеї, що перевірені частково» та «Ідеї, що залишились на папері», що не може бути використаний до тих пір, поки не буде виготовлено реальний технічний об'єкт (розроблено реальний спосіб) й застосовано його на практиці. Частина ОПІВ з вищезгаданих категорій можна перевести до категорії «Ідеї, що використовуються на практиці», якщо завершити розпочаті раніше роботи. Для фінансування цих робіт можливо залучення інвестицій виробничників, які були б реально зацікавлені у впровадженні розробок ДСЛК на своїх підприємствах. Але в цьому випадку потрібно буде довести останнім доцільність вкладання коштів.

По-друге, для того, щоб збільшити долю ОПІВ, які використовуються, необхідно змінити правила прийняття заявок від авторів. Роботі з заявкою повинно обов'язково передувати виготовлення та випробування макетних зразків пристроїв, стендів, розроблення способів та перевіряння їх на практиці. Звісно такий підхід досить витратний. Такий підхід зменшить кількість поданих заявок та отриманих

патентів. Але, з іншого боку, підвищиться якість ОПІВ - всі вони будуть відноситись до категорії «Ідеї, що використовуються на практиці».

По-третє, необхідно встановити й реально виплачувати авторам винагороди за ОПІВ, що дійсно використовуються на практиці й дають реальний ефект. Розмір цих винагород повинен бути суттєвим й залежати від отриманого ефекту. В теперішній час винахідницька діяльність практично ніяким чином не заохочується, а мотивом для авторів подавати заявки на винаходи та корисні моделі є лише можливість поповнити список своїх публікацій. Наглядним підтвердженням цього є «сплески винахідницької активності» аспірантів в період роботи над дисертаційними роботами. Після захисту, зазвичай, ця активність різко спадає. Нажаль, це реалії сьогодення.

Слід зазначити, що, починаючи з 2011 року в нашій установі, з метою заощадження коштів, було впроваджено практику припинення сплати зборів за підтримання чинності майнових прав на патенти починаючи з другого року. Негативним наслідком цієї практики є те, що, патенти Дослідної станції луб'яних культур, можуть безоплатно використовуватись будь-ким.

На завершення аналізу патентів слід згадати окремо розробки Дослідної станції луб'яних культур, які підтвердили свою працездатність та корисність, реально використовувались, або використовуються в теперішній час, й на які можна було б подати заявки й отримати патенти. Причина неподання заявок в кожному конкретному випадку своя: звільнення автору, відсутність часу на підготовку матеріалів заявки, сумніви автору щодо відповідності розробки критерію «новизна» тощо. В таблиці 5 наведено неповний перелік розробок, на які можна в теперішній час отримати патенти.

Таблиця 5 – Перелік розробок, на які можна отримати патенти

№ з/п	Назва розробки
1	Теплогенератор для напільної сушарки
2	Відбірник проб лляної трести з рулонів
3	Спосіб отримання однотипного волокна луб'яних культур
4	Агрегат для отримання однотипного волокна луб'яних культур
5	Пристрій для визначення діаметру стебел луб'яних культур
6	Спосіб збирання льону-довгунця машинами загального призначення

Окремо від патентів на винаходи та корисні моделі нами було розглянуто сорти льону-довгунця та конопель посівних. Ми не стали застосувати для цих ОПІВ класифікацію за ступенем перевіреності на практиці. В будь-якому випадку сорт - це ОПІВ, який перевірявся на практиці. Перед внесенням сорту в Реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні, всі сорти проходять випробування на відмінність,

однорідність, стабільність та придатність для вирощування в Україні. На сьогоднішній день з шести сортів Дослідної станції луб'яних культур, внесених у вищезазначений період до Державного реєстру, тільки по двох ведеться елітне, первинне й репродукційне насінництво: по сорту конопель посівних Гляна та по сорту льону-довгунця Гладіатор. Сорти конопель посівних Зоряна, Ніка, Вікторія та льону-довгунця Глобус підтримуються тільки в колекції. Негативним наслідком такого стану справ є те, що використані на їх створення матеріальні й інтелектуальні ресурси не дають віддачі.

1. Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993 р. №3678-ХП в редакції Закону України від 1 червня 2000 р. №1771-111 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, №37

2. *Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель*. Затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 15.03.2002 р. N 197, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15.04.2002 р. за № 364/6652 // Офіційний вісник України, 2002, № 16;

3. *Основи інтелектуальної власності* : [наук.-метод, видання / ред. Г.І. Якіменко]. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 1999;

4. *Тофіло А.В.* Експертиза об'єктів промислової власності: [конспект лекцій для студентів спеціальності "Інтелектуальна власність"] / А.В. Тофіло, О.Д. Левічева. — К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2001;

5. *Інтелектуальна власність*: [словник-довідник у 2-х томах / За заг. редакцією Святоцького О.Д.]. — К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2000;

6. *Городов О. А.* Патентное право: [учебное пособие] / О.А. Городов. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006

АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБЪЕКТОВ ПРАВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ОПЫТНОЙ СТАНЦИИ ЛУБЯНЫХ КУЛЬТУР ИСХ СЕВЕРО-ВОСТОКА НААН

Головий А.В.

С целью изучения реального состояния дел с использованием объектов права интеллектуальной собственности в Опытной станции лубовых культур Института сельского хозяйства Северо-Востока НААН проанализированы разработки, на которые получены патенты на изобретения (полезные модели) и свидетельства на сорта растений за период с 2006 по 2015 год.

AN ANALYSIS OF THE USE OF OBJECTS OF RIGHT OF INTELLECTUAL OWNERSHIP IN THE RESEARCH STATION OF BAST CROPS OF IA OF NORTHERN EAST OF NAAS

Holoviy O.V.

With the purpose of study of the real state of the use of objects of right of intellectual ownership in the Research station of bast crops of the Institute of Agriculture of Northern East of NAAS developments on that patents are got on inventions (useful models) and certificate on the variety of plants for period from 2006 to 2015 are analysed.